CHRYŚCIJANSKAJA DUMKA

BIEŁARUSKI ČASAPIS — VYCHODZIĆ TRY RAZY U MIESIAC: 1, 10 i 20.

№ 17 (201) Vilnia, 1 červienia 1939 h. — Wilno, 1 czerwca 1939 r. Hod XII

Usie ŭ Kalvaryju! U česć 950-hodździa chryščeńnia Biełarusi!

Biełaruskaja pilihrymka ŭ Kalvaryju pad Vilniaj stałasia ŭžo tradycyjaj u žyćci Biełaruskaha narodu. Z hodu ŭ hod na św. Trojcu z usich kutkoŭ našaha kraju źbirajucca Biełarusy ŭ Vilniu, dałučajucca da biełaruskaj pilihrymki i iduć u Kalvaryju. Iduć razam usie: i Biełarusy kataliki i Biełarusy pravasłaŭnyja. I dobra robiać, bo-ž razvažańni Chrystusovych Mučeńniaŭ nia mohuć Biełaruski narod dzialić, a mohuć tolki jaho łučyć.

Usie Biełarusy, asabliva sioleta, pavinny pryłažycca naležna da arhanizavańnia sioletniaj pilihrymki i da mnohaludnaha ŭ jej učaścia, bo-ž sioleta jašče jubilejny hod, sioleta 15. VIII kančajecca jubilej 950-hodździa chryščeńnia Biełarusi, jaki pačaŭsia jašče ŭ minułym hodzie. Voś-ža i sioleta biełaruskaja Kalvaryja — heta Kalvaryja nia zvyčajnaja, a jubilejnaja: adbyvacca jana budzie ŭ česć hetaha sapraŭdy vialikaha jubileju chrostu Biełaruskaha narodu.

U minułym hodzie hety jubilej až niekalki razoŭ adznačyli my ŭ „Chryścijanskaj Dumcy". U česć hetaha-ž jubileju adbyłosia nabaženstva ŭ kaściele św. Mikałaja ŭ Vilni 2. X, jakoje adpraviŭ u uschodnim abradzie a. M. Maskalik. U česć hetaha jubileju pramova ks. Ad. Stankieviča, skazanaja na tymža nabaženstvie, vyjšła asobnaj adbitkaj. Praca taho-ž samaha aŭtara „Biełaruski Chryścijanski Ruch", što vyjšła ŭ kancy minułaha hodu, paśviačana tak-ža hetamu vialikamu jubileju. Hetamuž samomu jubileju paśviačana tak-ža praca taho-ž ks. Ad. Stankieviča: „Chryścijanstva i Biełaruski Narod", jakaja sioleta drukujecca ŭ „Chr. Dumcy" i jakaja vyjdzie asobnaj knižkaj.

Jak bačym, jubilej 950-hodździa chryščeńnia Biełarusi Biełarusy adznačyli, jak mahli. Byli čutki, što jubilej hety źbirajecca adśviatkavać tak-ža jašče i Biełaruski Studencki Sajuz u Vilni, ładziačy adpaviednuju akademiju, referaty, kancert. Duža byłob dobra, kab hetyja čutki dy spraŭdzilisia. Spadziajomsia, što heta staniecca i staniecca jašče viasnoj da raźjezdu studentaŭ na letnija feryi, bo paśla ŭžo budzie pozna, — jubilej, jak skazana vyšej, kančajecca 15. VIII sioleta.

Hodnym hetaha vialikaha jubileju śviatkavańniem budzie Kalvaryja, jakaja naładžvajecca 4. VI. Niachaj-ža hetaja sioletniaja biełaruskaja kalvaryjskaja pilihrymka budzie sapraŭdy hodnaj! A musić takoj być, bo jubilej dla nas sapraŭdy niazvyčajny i darahi. Pry nahodzie hetaha jubileju prypomnim sabie, što ŭsio, što maje Biełaruski narod lepšaje, maje heta ad chryścijanstva. Viedama, majem tut na ŭvazie čystaje chryścijanstva, a nie palityčnaje, jakoje jość tolki błahoj praŭdzivaha chryścijanstva padrobkaj. I tak, — hramatnaść, aśvieta, kultura, lepšyja abyčai, ideały svabody i roŭnaści, — heta płady chryścijanstva ŭ našym narodzie. Aprača-ž hetaha i sam fakt paŭstańnia, raźvićcia i isnavańnia Biełaruskaha narodu šmat i duža šmat u čym udziačny tak-ža chryścijanstvu. Na zary našaha narodu jano było ahulnym vidomym supolnym znakam, jaki napaminaŭ narodu ab jaho adzinstvie, a tak-ža jano było i ŭnutranym złučvom hetaha narodu, złučvom, jaki spałučaje ŭ vadnu całaść ludzkija dušy. U spravie padtrymańnia i bolšaha skonsolidavańnia biełaruskaj narodnaści chryścijanstva akazvała vialikija ŭsłuhi navat i ŭ tyja časy, kali jano siarod našaha narodu było prymušana spaŭniać rol susim supiarečnuju sa svajej sutnaściaj, bo i tady jano ŭsiož nie pierastavała być henym hłyboka hramadzkim dziejnikam, złučvom biełaruskich dušaŭ, ućviardžajučy hetym i umacniajučy biełaruskuju nacyjanalnuju psycholohiju.

Słovam, jubilej 950-hodździa chryščeńnia Biełarusi, — heta sapraŭdy redki, vialiki i dastojny jubilej. Dyk hodna i dastojna jaho śviatkujma...

Tyja, da čyich ruk nie dachodzić „Chr. Dumka" z dadatkam „Zorka," niachaj biezadkładna składajuć na pošcie „reklamacyju," a kali-b i heta nie pamahło, tady niachaj ab hetym paviedamlajuć redakcyju.

Za sužyćcio słavianskich narodaŭ

Vilenskaje „Słowo“ ad času da času źmiaščaje artykuły hien. L. Želihoŭskaha, jaki padymaje klič abjednańnia słavianskich narodaŭ. Treba ścvierdzić, što ideja abjednańnia Słavian uściaž žyvaja i aktualnaja, a hetym samym i klič hien. Želihoŭskaha zusim u časie. Adno ŭ hetaj spravie moža być novym i cikavym heta pastaŭleńnie słavianskaj prablemy na naležny šlach, apirajučy jaje na pryrodnych zakonach, jakija staviać usie narody roŭnymi j vyklučajuć usialakuju pieravahu siły.

Historyja viedaje, jak słavianskaj idejaj spekulavała staraja carkaja Rasieja, palityku katoraj syntetyčna ŭniaŭ vialiki Puškin słavami, što „ŭsie słavianskija ručajki pavinny źlicca ŭ rasiejskaje mora.“ Viedama tak ža, što na padstavie hetaj idei Masaryk i Beneš praz 20 hadoŭ złučali Słavakaŭ z Čechami ŭ adzin „čechasłavacki“ narod. Ale ani carskaj Rasiei, ani Čechasłavaččynie asiahnuć svaich namieraŭ nie ŭdałosia: usie narody paniavolenyja rasiejskim caryzmam pajšli svaim pryrodnym šlacham, ahladajučysia na Rasieju, jak na siłu, što pasiahaje na ichnaje samastojnaje žyćcio, a Słavaki ŭ najbolš krytyčny mament dla Čechaŭ, baroniačysia ad českaj nacyjanalnaj asymilacyi, ad ich addzialilisia j sami adny pačali zmahańnie za svoj byt.

Pravilna adznačaje hien. Želihoŭski, što najbolšym prastupstvam Słavian byli ichnija spory j kałatnia, a na hetym słavianskim biazsilli vyrasła niamieckaja mahutnaść. Letašni miunchienski „sud“ dakładna vyjaśniŭ, što kałatnia Słavian u pieršuju čarhu škodzić dziaržaŭnym i silniejšym słavianskim narodam.

Dyk ci nie para pakinuć Słavianam kałacicca, ci nie para pakinuć namahańnie „silniejšych“ Słavian zasymilavać „słabiejšyja“? U hetaj spravie mohuć zabrać hołas tolki dziaržaŭnyja narody! Ščyra praciahnuta ichniaja ruka da zhody j bratniaha sužyćcia ŭ pavietry nie paviśnie! **P.**

Polskija asadniki nie zdavoleny

U pačatku traŭnia siol. adbyŭsia ŭ Paznani źjezd kupcoŭ i ramieśnikaŭ z Paznanščyny j Pamorja, što pasialilisia ŭ Haliččynie, Vałyni, i na ziemlach z nasielnictvam biełaruskim. Na źjeździe padniałasia hutarka ab varunkach pracy asadnikaŭ. Mnohija ŭčaśniki źjezdu, jak padaje polskaja presa, ćvierdzili, što ŭvieś asadnicka-pierasialenčy ruch nie apraŭdaŭ nadziei. Amal usie pramoŭcy narakali na ciažkija varunki konkurencyi z Žydami i na niechvotnaje padtrymańnie asadnikaŭ z boku miajscovaha nasielnictva. Najbolš narakali polskija kupcy j ramieśniki na Biełarusaŭ i Ukraincaŭ i damahalisia biezpaščadnaj z imi baraćby. Razvažniejšyja kazali, što śpiarša treba hetaje nasielnictva pryvučyć da siabie, jak klijentaŭ, i tolki tady možna na jaho ŭpłyvać polskaj kulturaj i pryciahvać da Polšcy.

Sprava ŭkrainskich i biełaruskich aŭdycyjaŭ u Polskim Radyjo

16 V. siol. u dyrekcyi Polskaha Radyjo ŭ Varšavie adbyłasia vialikaja presavaja konferencyja ŭ spravie prahramy Pol. Radyja na letni sezon. Z informacyjnaha referatu dyrektara P. R. Hureckaha pradstaŭniki presy daviedalisia, što najbolš u prahramie radyjovych aŭdycyjaŭ zajmaje miejsca prablema **dziaržaŭnaj abarony**. U dyskusii pieršym pytańniem było, jakoje pastaviŭ adzin z polskich redaktaroŭ, **jak pradstaŭlajecca sprava ŭkrainskich i biełaruskich aŭdycyjaŭ?** Na heta dyr. Hurecki adkazaŭ tak: „Pol-

---

АД. СТАНКЕВІЧ

ХРЫСЬЦІЯНСТВА [16)] І БЕЛАРУСКІ НАРОД

(У 950-ыя ўгодкі Хросту Беларусі: 988/9—1938/9)

Нацыянальная гордасьць Масквы пасьля заваяваньня Візантыі Туркамі ў 1453 г. узрасла ўрэшце да таго, што яна звала сябе трэцім Рымам*), які мае быць пакліканы ўсе ўсходнеславянскія землі аб'яднаць і палітычна й рэлігійна. Гэтак Масква гаварыць магла асабліва сьмела, калі ў 1589 г. аддзялілася ад Кастантынопаля й устанавіла маскоўскае патрыяршаства. Пасьля гэтага беларуская цэрква ня злучаная з Рымам мусіла ўжо быць залежнай выключна ад Масквы.

Другой прычынай, якая стаяла на перашкодзе пашырэньню ў беларускіх землях уніі, была польская палітыка, уплывы якой у Вялікім Князьстве Літоўскім, як аб гэтым сьведча вымоўна Городэльская унія 1413 г., ужо нядвузначна былі варожыя да беларускай усходняй цэрквы й да яе вызнавальнікаў. Унія гэта, хоць праўда й далей не касавала палітычнай незалежнасьці Вялікага Князьства Літоўскага, але яна Беларусаў і Украінцаў, як не лацінінікаў, агранічвала ў палітычна-грамадзкіх правох і дзеля гэтага проста ўжо тады адстрашала ад уніі й дапамагала прыхільна ўглядацца на заступаючуюся за іх дызуніцкую Маскву.

Такім чынам, як бачым, беларуская цэрква ў гэтым ужо часе мусіла знайсьці такую апору й такую арганізацыйную форму, каб якнайбольш была незалежнай ад чужых варожых уплываў, каб якнайбольш была зьядналая з народам і з патрэбамі душы ягонай, каб была ўрэшце ў пэўным значэньні больш-менш цэрквай сапраўды беларускага народу. Бо як бачым, польска-маскоўскія ўплывы на беларускае царкоўнае жыцьцё ў гэтым часе настолькі ўзмагліся, што ўжо яны пачалі ўводзіць у цэркву раздваеньне й падпарадкаваць яе сабе. Лёгка дадумацца, што такой верай для Беларусаў магла быць унія з сусьветнай Рымскай Цэрквай.

*) Першы Рым — праўдзівы, другі—Кастантынопаль' трэці — Масква.

skaje Radyjo pryznaje j viadzie ŭkrainskija aŭdycyi, zarhanizavanyja ŭ Lvovie. Na damahańnie samich Ukraincaŭ P. R. zaviało m. inš. fachovyja ŭkrainskija referaty, słuchoviščy j parady. **Mieraj adnosinaŭ Pol. Radyja da Ukraincaŭ źjaŭlajecca lik damahańniaŭ ukrainskich radyjoabonentaŭ.**

„Adnosna biełaruskich aŭdycyjaŭ — dyk ich niama. Jość tolki aŭdycyi rehjonalnyja ŭ formie pramovaŭ i hutarak z polskimi hramadzianami, **što havorać pabiełarusku.** Z inicyjatyvaj asobnych biełaruskich aŭdycyjaŭ Pol. Radyjo nie vystupaje dziela taho, što: 1) nacyjanalnaja śviedamaść **i damahańni Biełarusaŭ ad P. R. nia jość takija silnyja, jak siarod Ukraincaŭ, a 2) Pol. Radyjo jdzie pa linii pahladaŭ uradu, što nia pryznaje isnavańnia biełaruščyny, jak asobnaha, samadziejnaha nacyjanalnaha ruchu.“**

Dyskusii nad hetaj zajavaj nia było. Pradstaŭniki presy pryniali jaje moŭčki.

Na naš pahlad, mieraj adnosinaŭ Polskaha Radyja da Biełarusaŭ nie pavinna być **miera silniejšaha damahańnia Ukraincaŭ čymsia Biełarusaŭ. Hetaj mieraj nacyjanalnaj śviedamaści Biełarusaŭ źmierać nielha.** Bo treba viedać, što ŭkraincaŭ u Rečypaspalitaj ŭ dvaja bolš za Biełarusaŭ, dyk ad Ukraincaŭ i šmat bolš moža napłyvać damahańniaŭ ukrainskich aŭdycyjaŭ, čymsia ad Biełarusaŭ — biełaruskich. A kab „nie pryznavać biełaruščyny, jak asobnaha, samadziejnaha nacyjanalnaha ruchu“ **niama nijakaj objektyŭnaj padstavy.** *p—k.*

Uznaŭleńnie dziejnaści litoŭskich arhanizacyjaŭ

Z Vilni vyjechaŭ u Paznań vajavoda Bacianski, jaki padčas svajho ŭradavańnia pazačyniaŭ bolšaść litoŭskich i amal usie biełaruskija kulturna-aśvietnyja arhanizacyi. Ale apošnimi časami, u źviazku z mižnarodnymi padziejami, Polšč zblizilasia z Litvoj, dyk na hruncie litoŭskaj prablemy ŭ Polščy musiła nastać źmiena. Vilenski vajavodzki ŭrad zaprasiŭ b. staršyniu Litoŭskaha Nacyjanalnaha Kamitetu hram. K. Stašysa, staršyniu T-va „Rytas“ ks. K. Čybirasa i dyrektara litoŭskaj himnazii hram. Šikšnisa, i paviadomiŭ ich, što ad dnia 22 traŭnia siol. ułada ŭznaŭlaje dziejnaść spynienych vajavodam Bacianskim litoŭskich arhanizacyjaŭ „Rytas“, Ziemlarobskaha T-va i spartovaha. Uznaŭleńnie dziejnaści „T-va Dabradziejnaści“ nastanie ŭ najbližejšym časie.

Chočam mieć nadzieju, što j u adnosinach da Biełarusaŭ pavinna nastupić źmiena.

Da litoŭska-biełaruskaje pryjaźni

Na Siomuchu sioleta adviedała Vilniu šmat roznych ekskursijaŭ z Litvy. Miž inšym, była ekskursija studentaŭ Litoŭcaŭ z Ziemlarobskaje Akademii ŭ Datnovie. Spatykajučy ich Litoŭski Studencki Sajuz u Vilni ładziŭ harbatku, na katoruju zaprošany byli j pradstaŭniki studentaŭ Biełarusaŭ i Ukraincaŭ. Vitajučy prybyŭšych litoŭskich studentaŭ, pradstaŭnik biełaruskaha studenctva padčyrknuŭ supolnuju słaŭnuju biełaruska-litoŭskuju minuŭščynu, vuzły supolnaje pryjaźni, jakaja vyciakaje z hłybini dušy narodaŭ Biełaruskaha j Litoŭskaha i pradstaŭlaje niaźmiennuju vartaść, dy vyraziŭ pierakanańnie, što budzie jana dalej raźvivacca j pahłyblacca dla dabra hetych narodaŭ, a tak-ža pažadaŭ, kab raźvivałasia j što-raz bolš pahłyblałasia pryjaźń litoŭskaha j biełaruskaha studenctva. Takija-ž pažadańni vyražali j litoŭskija studenty.

D a ŭ ž n i k i! Čas prysłać padpisku na „CHRYŚCIJANSKUJU DUMKU!“

Paśpiašycie, bo spynim hazetu!

Hrošy prysyłać najlepš „przekazem rozrachunkowym“. Numar našaha konta 63.

Праўда, XVI в. мы Беларусы называем векам залатым. Але гэта ня сусім так. Век гэты сапраўды залаты ў сэнсе разьвіцьця беларускай мовы, літаратуры і культуры палітычна-грамадзкай. І гэта зразумела. Быў-жа гэта час вялікай палітычнай і культуральнай самастойнасьці Беларускага народу, які, будучы вольным палітычна, мог тварыць свае культурныя вартасьці. Быў так-жа гэта час гуманізму, які, дастаўшыся з цёплай Італіі й на нашы беларускія землі, абуджаў зацікаўленьне да ўсяго таго, што больш канкрэтнае, людзкое. Быў гэта ўрэшце час рэфармацыі, якая выклікала рэлігійную барацьбу й на нашых землях і, што за гэтым ідзе, узбагаціла беларускую народную літаратуру. Усяму-ж гэтаму спрыяла, як ня трэба лепш, штука друкарская.

Гэта усё праўда, аднак для жыцьця царкоўнага XVI в. векам залатым ня быў. Каб сапраўды добра было тады й з жыцьцём царкоўным, дык-бы гэны век наш залаты быў-бы яшчэ залацейшым. Але на жаль справы цэрквы былі тады расстроены цалком.

Беларуская цэрква праз разьдзел яе з Рымам была аддалена ад заходу й ад яго культуры й зьбліжана да Масквы, якая сама, будучы адарванай ня толькі ад Рыму, але так-жа й ад сваей найбліжэйшай і натуральнай крыніцы культуры — Візантыі, па ўпадку якой у 1453 г. усеўладна панавалі там Туркі, была фармальна спавіта цемрай беспрасьвецьця. Дык ня дзіва, што сярод беларускага народу панавала тады так-жа поўная цемната й забабоннасьць, як агулам, так і ў справах веры. Асьвечанага духавенства бадай ня было сусім. Нават на сталіцах епіскапскіх засядалі тады часта мала граматныя людзі. Духоўныя агулам і епіскапскія пасады багатыя паны часта тады куплялі за грошы, а магнаты й князі, ня пытаючыся епіскапаў, самі назначалі духоўных на прыходы. Было й так, што гэтыя-ж князі й магнаты гэтак сама паступалі й з епіскапамі. Дзеля гэтага здаралася часта, што высокія царкоўныя пасады займалі яўныя гвалтаўнікі права прыроднага, божага й царкоўнага.

Праўда, працію гэткага сумнага стану беларускай цэрквы зарэагавалі людзі сьвецкія, арганізаваўшыся ў так званыя брацтвы, з якіх

Ab Litvie j Litoŭcach u Hdansku

„Słowo" padaje, što niamieckaja presa ŭ Hdansku, kab zdabyć prychilnaść Litvy da Niamieččyny, piša vielmi pryjazna ab Litoŭcach i Litvie. Paśla zaklučeńnia niamiecka-litoŭskaha dahavoru, jaki rehuluje prava Litvy ŭ Kłajpedzkim porcie, hdanskaja presa zaatakavała prajekt budovy novaha litoŭskaha portu, dakazvajučy, što heta polskaja intryha. Palaki — piša jana — pakazvajuć Litoŭcam Hdyniu j zaachvočvajuć ich budavać hetki samy port u siabie, kab nie karystać z portu ŭ Kłajpedzie. „Danziger Vorposten" drukuje piśmo z fatahrafijaj niejkaha Stabulisa z Koŭna, jaki zaklikaje Niemcaŭ zabrać Hdansk i dać mahčymaść Litvie adabrać Vilniu. „Hdansk i Vilnia — dadaje „Danziger Vorposten" — heta dźvie vialikija kryŭdy ŭ siaredniaj Eŭropie, jakija pavinny być napraŭlenyja.

„Nieściarpimy polski kalidor"

PAT padaje z Ameryki, što viedamy amerykanski palityk i publicyst W. Stid nadrukavaŭ u adnej amerykanskaj hazecie artykuł pad zahałoŭkam „Zaniaćcie polskaha Pamorja — daŭniejšaja meta Niamieččyny", u jakim, miž inšym, piša hetak: Sprava niamieckaha damahańnia ad Polščy nia novaja. Pačałasia jana ŭ 1933 h., kali anhielskim ministram padčas haścinaŭ u Rymie byŭ padany prajekt dahavoru čatyroch vialikadziaržaŭ — Anhlii, Francyi, Italii j Niamieččyny, — dzieła revizii hranicaŭ Polščy, Rumynii j Juhasłavii. Polšč mieła być pieršaj na operacyjnym stale. Jašče zadoŭha prad tym, jak Hitler dajšoŭ da ŭłady, niamieckaja prapahanda deklamavała praciŭ „nieściarpimaha polskaha kalidoru", jaki addzialaje ŭschodniuju Prusiju ad Niamieččyny.

Gebels ab stanoviščy Polščy

Niamiecki ministar prapahandy Gebels uznoŭ nadrukavaŭ u hazetach artykuł praciŭ Anhlii, Francyi j Ameryki. Jon piša: „Anhlija, Francyja j Ameryka niaprošany ŭmiašalisia ŭ spor Niamieččyny z Polščaj, bo kožny viedaje, što Hdansk niamiecki. Kožny znaje tak-ža, što dla Niamieččyny nieabchodna eksterytorjalnaje złučeńnie z Usch. Prusijaj". Polska-niamieckuju prablemu pradstaŭlaje Gebels, jak druharadnuju, jakaja była-b vyrašana mirna, kab nie ŭmiašałasia Anhlija, Francyja j Ameryka. Dalej Gebels ćvierdzić, što Niamieččyna ŭporna maŭčyć na pravakacyju, jakoj uvažaje stanovišča polskaj presy j vystupleńni polskaj moładzi, ale „nia mažam dalej ściarpieć śviedamaj pravakacyi Anhlii j Francyi, bo tam jość centrala vorahaŭ Niamieččyny".

Aŭtostrada bolšaja za Zaolzie

„*Robotnik*" piša, što aŭtostrada, jakuju Niamieččyna choča pravieści praz polskaje Pamorje, abšaram bolšaja za Zaolzie, jakoje dałučana da Polščy ad Čechasłavaččyny. Niamieččyna žadaje aŭtostrady na 25 klm. ušyrki, a ad Niamieččyny da Usch. Prusii jość 36 klm.— dyk zaniała-b aŭtostrada abšar 900 kvadratnych kilametraŭ

Dahetul nie addaleny pryčyny „razvodu"

(*Da spravy litoŭska-polskich adnosinaŭ*).

„Viln. Aidas"(№ 57, 16.V. siole ta) pad hetkim zahałoŭkam źmiaščaje artykuł. „Razvod" aznačaje čas litoŭska-polskaj zvadki. Vyražeńnie heta redaktara M. Niedziałkoŭskaha, jaki ŭ art. „Litwa i Polska" („Robotnik Wileński" № 130) uvažaje za patrebnaje dać mahčymaść u Vilni Litoŭcam spoŭnić ich kulturnuju tvorčuju rol i što

---

на беларускіх землях выдатна працавалі: віленскае, менскае, магілёўскае і інш., але брацтвы гэтыя былі бяссільны направіць так вялікае зло і, як людзі сьвецкія, не заўсёды компэтэнтныя ў царкоўных справах, справы гэтыя часта яшчэ больш псавалі.

Словам, прышоў упадак на беларускую царкву, а разам з ім, у тым-жа часе, прышоў такжа ўпадак і на палітычную й культурную самастойнасьць Вялікага Княства Літоўскага, а гэтым самым і Беларускага народу. Масква штораз сьмялей грэзіла яму з усходу, Туркі з паўдня, а Немцы з заходу. Польшч гэта выкарыстала й накінула яму Люблінскую Унію 1569 г., на моцы якой гаспадарства ўсё гэта й з яго народамі Беларускім, Украінскім і Літоўскім ужо мела станавіць складовую частку Польшчы й Польскага народу.

Пасьля Люблінскай уніі пачынаецца для Беларусі новы пэрыяд — польскі, які, як увідзім ніжэй, ёсьць так-жа новым пэрыядам і для справы беларускай царкоўнай уніі.

Дык вось-жа беларускай цэркве ў гэтым новым пэрыядзе беларускай гісторыі нічога іншага не аставалася, як успомніць старадаўныя традыцыі ўсецаркоўнай еднасьці, асабліва-ж ня так далёкую яшчэ унію Флёрэнтыйскую й да гэтай традыцыі, да гэнай уніі вярнуцца з паваротам. Так яна й зрабіла.

Мітрапаліт Міхал Рагоза ў 1590 г. склікаў у Берасьць на сынод усіх беларускіх і украінскіх епіскапаў, прадставіў ім цяжкое й проста бязвыхаднае палажэньне іх Цэрквы й запытаўся, каго гэта Цэрква, маючы на воку дабро сваё, павінна слухаць: патрыярху царагpадзкага, патрыярху маскоўскага дзевяць гадоў таму ўстаноўленага, ці ўрэшце папу рымскага? Біскупы аднагалосна пастанавілі ўзнавіць Флёрэнтыйскую унію.

На другім-жа такім сынодзе ў 1594 г., такжа ў Берасьці, былі ўжо выбраны дэлегаты ў Рым у асобе Кірылы Тэрлецкага, епіскапа Луцкага, і Гіпацага Пацея, епіскапа берасьцейскага. У 1595 г. делегаты былі ўжо ў Рыме, дзе ад сябе й ад імя ўсей цэрквы беларускай і украінскай злажылі вызнаньне веры паводле пастаноў сабору Флёрэнтыйскага. Пасьля гэтага Папа напісаў ліст да епіскапаў усей беларуска-

dziela hetaha polskaja dziaržaŭnaja palityka Litoŭcam u hetym pavinna dapamahčy. A tady pisaŭ M. N —budzie addalena adna z pryčyn niadaŭnaha polska-litoŭskaha „razvodu“.

Z hetaj nahody „Viln. Aidas“ miž inšym piša:

„Haściny hien. Raštikisa ŭ Varšavie — heta važnaje palityčnaje zdareńnie, dyk nia dziva, što jano vyklikała ŭ Eŭropie vialikaje zacikaŭleńnie.

Pieršaj pryčynaj hetaha zacikaŭleńnia — **niajasnaje mižnarodnaje pałažeńnie** i mieć pa svajej staranie bolšaha ci mienšaha partnera kožnamu jość važnaj rečaj. Jasna, što robiacca starańni skłanić u toj ci inšy bok i Litvu majučuju supolnuju hranicu z Polščaj i Niamieččynaj. Kali hien. Raštikis haściŭ u Berlinie, hetym cikavilasia Polšča, a kali toj-ža hienerał haściŭ u Varšavie, hetym duža była zacikaŭlena Niamieččyna

Hetyja dźvie padarožy jasna pakazvajuć, što Litva z usich sił starajecca być neutralnaj. Ale prykład Belhii ŭ 1914 h pakazvaje, što neutralnaść niezaŭsiody možna ŭtrymać; vymoŭna tak-ža ab hetym havora j niadaŭniaje zdareńnie z Čecha-Slavakijaj. Jasna, što ŭ hetkich krytyčnych chvilinach svabodu svaju astajecca baranić samym rašučym sposabam.

Druhoj pryčynaj zacikaŭleńnia haściavańniem hien. Raštikisa ŭ Varšavie jość **dalejšy razvoj polska-litoŭskich adnosinaŭ.** Abiedźvie starony zblizilisia hod tamu. Farmalna ŭ kirunku zbližeńnia zroblena miž imi davoli šmat, ale psycholohična — niamnoha. I my prakanany, što pad hetym uzhladam pałažeńnie nie palepšycca, pakul nia budzie vyrašana pytańnie Litoŭcaŭ u Vilenščynie.

M. K.

„Maralizatarskaja misija“ japonskaj armii ŭ Kitai

— Mnohija ŭ Francyi dumajuć, što Japonija, najechaŭšy na Kitaj, pryniasła tudy paradak, pavahu, maralnaść, što heta ŭreščie papravić kitajski, taki adstały j poŭdziki, narod. A kali na heta zaŭvažyć, što Kitaj niekali vyvieŭ Japoniju z dzikaści j što siańnia hety narod bolš kulturny, jak jaho vorahi. i što Kitajcy vysoka humanitarnyja, — prymajecca heta iz sceptycyzmam. Adnak-ža, žorstkaść japonskaj armii, badaj štodnia bambardavańnie z araplanaŭ cyvilnaha biezbaronnaha nasielnictva, masakry j hvałty, prastupki praciŭ ahulnaha prava, jakich dapuskajucca japonskija žaŭniery, a da čaho zaachvočvajuć ich ułady, u akupavanych terytoryjach,— usio heta, što śćviardžajuć navočnyja neŭtralnyja abservatary, — śviedča ab tym, jak Japoncy „cyvilizujuć“ Kitaj, na jaki napali nasuproć usiakaha prava.

Dva artykuły, apublikavanyja ŭ „North China Herald“, najbolšaj anhielskaj hazety ŭ Kitai, 22.II i 1.IV.39, prynosiać cikavyja viestki ab tym, jak viaduć siabie japonskija ŭłady. Z henych artykułaŭ daviedvajemsia ab zastrašajučym raźvićci damoŭ ihry, prastytucyi, paleńnia opjum'u na terytoryi zaniataj Japoncami na zachad ad Šanchaju.

Na hetaj terytoryi isnuje ciapier 125 damoŭ ihry, zarehistravanych japonskimi ŭładami. Da hetaj ličby treba jašče dadać kala 100 damoŭ dla loteryjaŭ. Usie hetyja damy paŭstali bolš-mienš na praciahu adnaho hodu. Hetymi damami japonskija ŭłady aficyjalna apiakujucca j majuć z ich vialikija dachody

Jašče horš: z aficyjalnych rapartaŭ čužaziemcaŭ viedama, što Japoncy na akupavanych kitajskich ziemlach, si-rod kitajskaha nasielnictva pašyrajuć opium. Jany heta robiać nia tolki dziela taho, kab asłabić i zdemaralizavać Kitajcaŭ i hetym źmienšyć ich adpornaść na japonski nastup. Heta jość adzin z sposabaŭ tak zv. „totalnaj vajny“.

Pradpryjemcy palarniaŭ opium'u arhanizavany ŭ mahutnyja tava-

украінскай мітраполіі, у якім радзіць, каб яны сабраліся яшчэ на трэці сынод у той-жа Берасьць і ў прысутнасьці сваіх паслоў урачыста паўтарылі тое самае вызнаньне веры. Напісаў так-жа Папа ліст і да караля польскага Зыгмунта III, у якім прасіў яго, каб уніяты агулам, а так-жа й уніяцкае духавенства, былі ўва ўсім што да грамадзкіх правоў роўныя з лаціньнікамі.

Вось-жа гэты трэці сынод згодна з воляй Папы сабраўся ў Берасьці 1596 г. 6.Х. У гэтым саборы апрача епіскапаў цэркваы украінскай былі ад цэрквы беларускай і прынялі унію: Гермоген, арцыбіскуп полацкі й вітэбскі, і Іван Гоголь, біскуп пінскі й тураўскі. А імя караля на саборы былі прысутнымі Мікалай Крыштоф Радзівілл і ведамы канцлер Леў Сапега.

Аднак поўнага аднадумства ня было й тут. Епіскап львоўскі Балабан і епіскап Пярэмыскі Копыстэнскі, ня глядзячы на тое, што раней на унію былі згадзіўшыся, цяпер пашлі проціў уніі.

Пад іх верхаводзтвам і украінскага магната К. Астроскага ў той-жа час, у тым-жа Берасьці яны сабралі сабор проціунійны й пачалі адкрытую з уніяй барацьбу.

Як бачым, проціўунійная праца пачалася на землях украінскіх. Адтуль-жа барацьба гэта перакінулася й на землі беларускія, дзе з уніяй змагалася асабліва віленскае царкоўнае брацтва, а за ім менскае й іншыя. Аднак гэта проціўунійнае змаганьне ў Беларусі аказалася бязсільным. З бегам часу на ўсіх беларускіх землях, з выняткам епіскапства мсьціслаўскага ў Магілёўшчыне, унія прынялася й пусьціла глыбокія карэньні. Унію ня прыняла толькі епархія мсьціслаўская, якая адна толькі ў Беларусі станавіла проціўунійны асяродак і да якой належалі ўсе дызуніты ўсей Рэчыпаспалітай польскай. На землях-жа украінскіх за гадоў сто ад Берасьцейскай уніі злучыліся так-жа з Рымам і ўспомненыя епархіі—львоўская й пярэмыская.

Берасьцейская унія трымалася й разьвівалася на беларускіх землях, як увідзім пазьней, 243 гады. За гэты так вялікі час яна настолькі зраслася з беларускай душой, што, ужо сьмела можна сказаць, сталася сапраўды народнай беларускай верай. Але прыгледзімся бліжэй да яе.

Як Беларусы духоўныя, так і многія сьветлыя адзінкі сьвецкія, згадзіліся на унію для

Biełaruskaja chronika

Vysialeńnie biełaruskaha duchoŭnika ks. L. Harošku. Zahadam Navahradzkaha Vajavody z 15.V.1939 h. ks. Lavon Haroška, jaki prabyvaŭ na stanoviščy dušpastyra ŭ Staŭpieckim paviecie, vysieleny z nadhraničnaj strefy j pryhraničnaj pałasy nazaŭsiody. Ks. L. Haroška pierabirajecca na Paleśsie.

Ustupnyja ekzaminy ŭ Vilenskuju Biełaruskuju Himnaziju ŭ I-šuju j starejšyja klasy adbuducca 17 červienia. Zajavy ab pastupleńni ŭ Himnaziju treba padavać biezadkładna da 15 červienia. Da zajavy ŭ I-šuju klasu treba dałučyć metryku naradžeńnia j paśviedčańnie ab skančeńni najmienš 6 addziełaŭ pačatkavaje škoły.

Ahulny schod Biełaruskaha Kooperatyŭnaha Banku ŭ Vilni. 21.V.39 adbyŭsia ahulny hadavy schod Biełaruskaha Kooperatyŭnaha Banku, na jakim byli pryniaty spravazdačy Ŭpravy, Nahladnaje Rady, Revizyjnaje Kamisii, bilans, a tak-ža vybrana dvuch novych siabroŭ Nahladnaje Rady. Treba skazać, što Bieł. Bank maje mahčymaści raźvićcia, patrabuje tolki šyrejšaha padtrymańnia bieł. hramadzianstva. Padtrymańnie heta hramadzianstva, biazumoŭna, musić dać, ci to zapisvajučysia ŭ siabry Banku, ci składajučy ŭ hety Bank svaje aščadnaści, bo svoj Bieł. Bank maje vialikaje značeń nie jak dla ekanamičnaha, tak i dla nacyjanalnaha žyćcia.

Kursy biełarusaviedy ŭ Varšavie. Aśvietnaje Tavarystva Biełarusaŭ u Varšavie nаładziła kursy biełarusaviedy.

Biełaruski spektakl u Ryzie. 6.V siol. u Ryzie (Łatvija) adbyłasia biełaruskaja spektakl-viečaryna, jakuju ładziŭ Biełaruski Vučycielski Chaŭrus. Stavili „Paŭlinku“ J. Kupały. Pierad pradstaŭleńniem vystupali z dakładami ab žyćci Biełarusaŭ u Łatvii staršynia M. Dziamidaŭ i hram J. Brač, a śpiavačka A. Łatonas-Dziamidava vykanała niekalki biełaruskich i łatyskich pieśniaŭ.

Biełaruska—inžynieram. Nadoviačy ŭ Vilenskim Universytecie atrymała dyplom inžyniera ahranoma hram-ka Hanna Suchaja - siabroŭka Biełaruskaha Studenckaha Sajuzu.

Z vydavieckaje nivy. U m-cy mai sioleta vyjšli ŭ Vilni nastupnyja biełaruskija knižki: 1 *„Гісторыя беларускага языка“* — dr. J. Stankievič. Vydańnie aŭtara. Bač. 16. Cana 35 hr. 2. *„Haspadarski zbornik“*, knižka II. Vyd. A. Markoŭskaha. Bač. 16. Cana 25 hr. 3 *„Гаспадарскі зборнік“*, kn. III. Vyd. A. Markoŭskaha. Bač. 16. Cana 25 hr. Usie hetyja try knižycy źjaŭlajucca adbitkami z „Bieł. Narodnaha Kalendara“ j z „Бел. Народна-Гаспадарскага Календара“ na 1939 h.

---

rystvy, jakija japonskim uładam płaciać vializarnyja sumy. Aficyjalna Japoncy majuć ustanovy, zadańniem jakich jość barocca z hetymi palarniami, ale heta tolki maska, jakaja ablahčaje Japoncam hetkim sposabam nažyvacca.

Hetyja fakty nie patrabujuć komentaraŭ. Spadziajomsia, što hetyja revelacyi aśvieciać hramadzkuju, drenna painfarmavanuju, apiniju ab „maralizatarskaj misii“ Japoncaŭ u Kitai. —

(*„Temps Prèsent“ 14.4.39*).

Palityčnyja viestki

Z Polščy

Samaŭradavyja vybary z 21 traŭnia. Apošniaje hałasavańnie 21 traŭnia siol. u vybarach u haradzkija rady ŭ 45 bolšych i mienšych miestach dało hetaki vynik. Ahułam vybrana 1?26 radnych. U hetym: PPS—385 mandataŭ, O.Z.N. — 298, endecyja — 162, Žydy — 221, Ukraincy — 11 mandataŭ. Rešta — inšyja ŭhrupavańni.

U Vilni zdabyli: endecyja — 26 mandataŭ, OZN — 19, PPS i Demakraty — 9, Žydy — 8 mandataŭ. Litoŭcy j Biełarusy svaich kandydataŭ nie vystaŭlali.

Marš. Rydz-Smihły maje adviedać Litvu, Estoniju j Łatviju z metaj zamacavańnia suadnosinaŭ z hetymi dziaržavami.

Z zahranicy

Niamieččyna maje adklikać svaich ambasadaraŭ z tych dziaržaŭ, jakija pryłučylisia da anhielska-francuskaha „bloku akružeńnia Niamieččyny“, pradusim z Polščy j Tureččyny.

Jašče adna imperyja. Hien. Franko publična zajaviŭ, što Hišpanija ciapier nia maje takich pieraškodaŭ, jakija strymlivali-b jaje na šlachu da stvareńnia imperyi. Cikava, jakija ziemli dumaje Franko zavajavać?

Niaŭdača Japoncaŭ u Kitaju. Apošnimi časami Japoncam nie ŭdajecca vajna ŭ Kitaju. Kitajskaje vojska nia tolki što stojka baronicca ad napaśnikaŭ, ale pieramožna na Japoncaŭ nastupaje.

дабра сваей цэркви, бо сапраўды іншага выхаду яны ня мелі. Калі-б яны гэтага не зрабілі, то ў будучыне як для беларускай цэрквы, так і для беларускай нацыі было-б яшчэ горш. Згадзіўся на унію так-жа й польскі ўрад—ды больш таго: ён яе пажадаў, падтрымліваў і адчасьці праводзіў дзеля сваіх палітычных мэтаў. Праўда, палітычна тады ўжо беларускія й украінскія землі належылі да Польшчы, але прыналежнасьць гэта была больш вонкавая, бо жыхары іх душой былі цалком для Польшчы чужыя. Праваслаўная рэлігія й вынікаючая з яе культура гэтых народаў выразна дзяліла іх ад Палякоў і не дазваляла з Палякамі зьліцца. Унія Берасьцейская мела ў плянах польскага ўраду й польскага тагочаснага грамадзянства запоўніць і гэты недахоп у тагочаснай польскай палітыцы. Палітыка гэта ясна здавала сабе справу, што беларуская (і украінская) царква, адарваная ад Масквы й злучаная з Рымам, сілай свайго палажэньня паддасца пад уплыў польскі, паволі спольшчыцца, пакіне на'т свой абрад і мову й стане паслушнай яе служкай.

(Літаратура: **Е. Голубинский** — Исторія Русской Церкви, т. II, ч. I. Москва, 1900; **Д. Багалѣй** — Русская Исторія; **Ст. Томашівський**— Українська Історія I; **Г. Кипріановичъ** — Историческій Очерк Православія, Католичества и Уніи въ Бѣлоруссии и Литвѣ съ древнѣйшихъ до настоящаго времени. Вильна, 1899; **Ks. Edw. Likowski** — Historya Unii Kościoła Ruskiego z Kościołem Rzymskim. Poznań, 1875; **Ks. biskup Edw. Likowski** — Unia Brzeska (r. 1596). Poznań, 1896)

Mižnarodnaje pałažeńnie

Niamiecka-italjanski vajenny sajuz užo jość faktam dakananym. Zaklučeńnie hetaha sajuzu ničoha novaha nie stvaraje, bo faktyčna jon isnavaŭ užo daŭno. Adno tolki jon vyjaŭlaje, što **mižnarodny fašyzm** heta nia vydumka jaho praciŭnikaŭ, ale sapraŭdnaść, bo j u źmieście niamiecka - italjanskaha vajennaha dahavoru adznačana, što „Treciaja“ Niamieččyna j fašystoŭskaja Italija razumiejuć svoj vajenny sajuz, jak „**blok ideolohičny**“.

Suproć hetaha bloku prybližajecca da kanca zaklučeńnie vajennaha sajuzu miž Anhlijaj, Francyjaj i SSSR.

Z Hdansku

Napad na polskich mytnych inspektaraŭ

PAT padaje: 20.V siol. razahitavany natoŭp napaŭ na dom polskich mytnych inspektaraŭ u Kalthofie na hranicy Volnaha Horadu Hdanska j Usch. Prusii. Polskija čynoŭniki pad naporam natoŭpu j biazčynnaści hdanskaj palicyi vystupili z pamieščańnia, a natoŭp uvarvaŭšysia ŭ pamieščańnie zdemalavaŭ jaho ŭ nutry. Hieneralny kamisar Rečypaspalitaj vysłaŭ u Kalthofu z dvuma ŭradaŭcami svajho zastupnika dziela daśledžańnia vypadku. Kali zastupnik kamisara z uradaŭcami adyjšli ad aŭtamabilu, jakim pryjechali, niaviedamyja ludzi napali na šofera aŭtamabilu. Šofer baroniačysia ad napaśnikaŭ adnaho z ich zastreliŭ.

Što kažuć Niemcy?

PAT pieradaje, što niamieckaja presa pierakručvaje fakty j zakidaje polskim mytnikam „niaprystojnaje pastupańnie j napaści na niamieckich dziaŭčat i žančyn, što vyklikała demanstracyju prad domam polskaha mytnaha ŭradu“. Ab vypadku z šoferam niamieckaja presa piša, što „zastreleny hdanski hramadzianin z službovaha polskaha aŭtamabilu“.

Polska-niamieckaje napružańnie

PAT paviedamlaje: U Niamieččynie spadziajucca, što ŭ polska-niamieckim kanflikcie napružańnie da najvyšejšaj stupieni dojdzie ŭ vieraśni siol. Niamiecki ŭrad maje nadzieju, što Polšč tady budzie hatovaja jšci na pierahavory, bo ciapierašniaja mabilizacyja asłabić jaje ekanamična.

I ŭ nas prabudžajucca...

Skarada, Vialejskaha pav. U našaj vioscy ludzi relihijna miašanyja: — pravasłaŭnyja j kataliki. Vyraznaj nacyjanalnaj śviedamaści niama, bo pravasłaŭnyja ściška nazyvajuć siabie „Ruskimi“, a kataliki hromka „Palakami“. Ale adny j druhija čyściusieńkija Biełarusy, bo havorać usie pabiełarusku, piajuć biełaruskija pieśni j mocna trymajucca svaich, biełaruskich zvyčajaŭ. Da hetaj pary ani našyja „Ruskija“ ani „Palaki“ drukavanym słovam u rodnaj movie nia cikavilisia. Kataliki śpiavali relihijnyja pieśni papolsku j na hetym apirali svaju polščynu. Ciapier užo prychodziać da nas biełaruskija hazety, za hazetami pajavilisia ŭ viosku j biełaruskija knižki. Śpiarša sialanie na hetych haściej pryhladalisia j tolki słuchali, jak im chto hramatny z ich čytaje. Ciapier užo čytajuć i sami. A lubiać čytać i słuchać čytańnie pabiełarusku, što j apisać trudna! Adna biada, što nadta mała ŭ nas jość svaich knižak. Ale ŭžo cikaviacca rodnaj knižkaj, dyk i znajduć jaje. Vot, kab dy paŭstała ŭ nas biełaruskaja kulturna-aśvietnaja arhanizacyja — ludzi paviesialeli-b i parazumnieli-b! *St.*

Pravasłaŭnyja Biełarusy j kataliki

Łučaj, Pastaŭskaha pav. Našyja sialanie jpravasłaŭnyja j kataliki— žyva cikaviacca svaim narodnym drukam, ale jšče nia ŭsie starajucca, kab mieć u siabie hazetu abo knižku. Viedama, za hazetu treba pasłać u redakcyju paru załatovak, a knižku treba kupić,—to na heta nia kažny sielanin advažycca, bo ŭvažaje, što biez hazety j knižki možna abyjścisia. Ale jość užo niamała j takich, što vypisvajuć hazety j kuplajuć knižki. Ahułam biaručy, našyja sialanie nacyjanalna śviedamyja. Pravasłaŭnyja bolš śviedamyja, a kataliki mienš. Kali chto pytaje ŭ pravasłaŭnaha, jakoj nacyjanalnaści, to zaŭsiody adkazvaje: — Biełarus. Na hetkaje pytańnie katalik najčaściej adkazvaje: — „katalickaj“. Z hetaha vyhladaje, što kataliki mienš nacyjanalna śviedamyja za pravasłaŭnych. Ale miž pravasłaŭnymi j katalikami nacyjanalnaj roźnicy niama nijakaj — adna mova, adny zvyčai j adno zacikaŭleńnie. Byvajuć i takija vypadki, što kataliki nazyvajuć siabie „Palakami“, ale jany zusim śviedama adroźnivajuć siabie ad sapraŭdnych Palakoŭ, a nazyvajucca hetak dziela taho, što ŭvažajuć katalictva „polskaj vieraj“. U mnohich vypadkach hetaj niaśviedamaściaj karystajucca j zusim nacyjanalna śviedamyja kataliki, kab prypadabacca tamu, chto ab hetym ich pytaje, i nia vyjavić tajnicy svajej dušy. Z hetym siarod pravasłaŭnych lepš. Pravasłaŭny hetkaj byccam šapki-niavidki nia maje j dziela hetaha adkryta da biełaruščyny pryznajecca. Hetaja chistlavaść u našym narodzie nadta škodnaja. Usie chistlavyja Biełarusy z natury kanspiratary j lohka paddajucca ŭsialakaj kanspiracyjnaj ahitacyi. Da ich prystaje sektanckaja prapahanda, jany padatny j dla kamunistyčnych padśeptaŭ. Śviedamyja j stojkija Biełarusy pavinny hetych chistlavych našych bratoŭ vyzvalać z ichniaj duchovaj niavoli. Treba ich uśviedamlać i hadavać na atkrytych, stojkich i advažnych hramadzian.

V. Zydaraŭ

Roznyja viestki

Škołny hod u Polščy ŭ siarednich i pačatkavych škołach končycca 21 červienia.

Pahancy prociŭ Apostalskaha Nuncyja. „*Zadruga*“, viedamaja pahanskaja polskaja hazeta, nadrukavała artykuł, u jakim vystupaje prociŭ Apostalskaha Nuncyja ŭ Varšavie. Artykuł maje taki zahałovak: „Dyplomata čužoj dziaržavy ŭ roli ŭzhadavalnika Polskaha Narodu“.

Z Polščy ŭ inšyja krai ŭ m-cy krasaviku siol. šukajučy pracy j chleba vyjechała 1493 asoby: u Parahvaj — 356, Kanadu—333, Zł. Št. P. Am. — 211, Francyju, Belhiju j Niamieččynu—145 asob.

Kolki kaštuje vajennaja padhatoŭka? Mižnarodny bank u Bazylei naličaje, što ciapierašniaja vajennaja padhatoŭka kaštuje čałaviectvu 1 miljard dalaraŭ — kala 5 z pałavinaj miljardaŭ zł. miesiačna.

Škoła dabraty. U Amerycy zarhanizavali pieršuju „škołu dabraty“. U hetaj škole vučać dziaciej być dobrymi.

Uražaj. Statystyčny Instytut pradbačyć, što sioleta ŭražaj budzie lepšy za letašni.

Przesyłka opłacona ryczałtem

Denis de Rougemont

CHTO TAKI HITLER?

Vialikaja bolšaść Francuzaŭ dumaje, što Hitler heta vajaŭničy vegieterjaniec, padobny da Charlie Chaplin, abdaravany fanatyčnym tubalnym hołasam, asabliva niapryjemnym dla łacinskich vušej. A vialikaja bolšaść Niemcaŭ dumaje naadvarot, što Hitler heta prosty j dobry čałaviek, enerhičny, pachodziačy z narodu, prahny spraviadlivaści, adnaviciel niamieckaj mahutnaści, zastupnik pakryŭdžanych: čysty z čystych. A hledziačy na roznyja brutalnaści, jakich dapuskajecca režym jaho partyi, Niemiec časta kaža: „Kali-b Fiurer heta znaŭ, nia było-b hetaha!" — Hetaksama Francuzy havaryli ab svaim karalu pierad revalucyjaj 1789 h.

Panegiryku j karykatury ja prociŭstaŭlu tut svajo skromnaje, ale aŭtentyčnaje paśviedčańnie.

Ja słuchaŭ Hitlera na praciahu paŭtary hadziny niedaloka jaho trybuny, i ja bačyŭ jaho, jak vychodziŭ jon z hetaj „manifestacyi na pakaz", — z hetaha kultu, — jak stajaŭ u svaim aucie, jakoje pasoŭvałasia duža pavoli praz vuzkuju, drenna aśviečanuju vulicu. Adzin tolki rad palicyjantaŭ addzialaŭ jaho ad narodu. Ja byŭ na samym pieradzie, na dva metry ad jaho. Dobry stralec dasiahnuŭ-by jaho duža lohka. Ale hety dobry stralec nikoli nie znachodzicca ŭ sotni padobnych nahodaŭ. Voś haloŭnaje z taho, što ja viedaju ab Hitlery. Vy pavinny nad hetym pryzadumacca.

Časta možna pačuć pytańnie, ci jon intelihientny? Mnie zdajecca, što heta nia jość vialikaj vahi, što heta niamnoha znača ŭ padobnych vypadkach. Navat možna skazać, što kali-b jon byŭ duža intelihientny, jon napeŭna nia moh-by davieści da fanatyzmu ŭvieś narod. Peŭnaja forma ŭvieranaha hłupstva sama jość zdolnaj zaimpanavać vializarnym masam, zhramadžanym prymityŭnymi instynktami. Ale treba padčyrknuć toje, što „hienij" nie zaŭsiody patrabuje być intelihientnym. Voś-ža Hitlera treba ŭvažać za hienija, u peŭnym, dobra aznačanym, sensie: heta čałaviek, jaki patrapiŭ adhadać padśviedamy bol svajho narodu j stvaryć u sabie prad jaho vačyma symbol nadziei, pomsty j kolektyŭnaj siły. Taki hienij nie aceńvajecca jak adzinka. Jon da siabie bolš nie naleža, jon naleža da latucieńniaŭ usich. Jon bolš nia maje ŭłasnych jakaściaŭ, ani zahanaŭ ani cnotaŭ, jak vy j ja: jon nia maje inšych cnotaŭ, jak *symboličnyja* cnoty pieršaha-lepšaha Niemca. Jon na ŭłasnaść nia maje nijakaha bahaćcia, nia trymaje nijakaj aznačanaj ułady, nijakaha ŭradavaha partfelu. Jaho rol — inspiracyja, arbitraž, prestiž). Jon nia choča nazyvacca ani dyktataram, ani maršałkam, ani karalom, ani prezydentam i tut jon niaŭstuplivy. Jon nia byŭ navat hramadzianinam *niamieckim*, kali jamu była prapanavana ŭłada. Dyk chto-ž jon? Pavodle adnaho teoretyka III-ha Reichu „jon jość toj, kamu niamožna znajšci nazovy". Heta toj, jak ja kažu, katory nia jość ničoha, a katory jość usio. Heta zvarotny punkt sił Historyi, katalizatar hetych sił, što paŭstajuć voś pierad vami, padniatyja j zhramadžanyja jaho brutalnym i ŭrakajučym słovam. I voś-ža ciapier, kali-b vy jaho j pazbylisia, dyk hetym vy nia źniščyli-b taho, što jon zrabiŭ.

Jašče adno cikavić mianie ŭ Hitlera, kali ja pryhladajusia da jaho z punktu psycholohičnaha: heta jaho nadčałaviečaja enerhija, jakuju jon prajaŭlaje padčas pramovy. Tady duža dobra adčuvajecca,—što enerhija hetaj natury nie naleža da adzinki, i što sama jana nie mahła-b prajavicca, kali-b adzinka nia była varta bolš, jak takaja, što jana padpora j medium niejkaj siły, niedasiažnaj našaj psychicy. Voś čamu tracili hałovy našy ludzi demokratyčnych dziaržaŭ, kali jany, naprykład u Miunchenie, sam-na-sam spatykalisia z hetym čałaviekam-symbalem!

Jasna, što Hitler — heta źjavišča charaktaru pradusim relihijnaha, a nie palityčnaha. Kali heta małaja adzinka, biez asablivych prykmietaŭ dadatnych i biez jarkich zahanaŭ, patrapiła ŭcialeśnić latucieńni masaŭ, dyk heta niešta adzinaje ŭ svaim rodzie, bo jana patrapiła adkazać na sardečnyja nadziei hetych masaŭ, adkazać ich dušy ŭpakoranaj, niaščasnaj i pakryŭdžanaj, jakaja šukała ŭsiudy padstaŭ vieryć i nadzieicca, padstaŭ z dušoj i ciełam addacca niečamu absolutnamu. Jon, Hitler, addaŭ siabie Absolutu, Providencyi, Praznačeńniu Niemcaŭ. Jon robić cudy j havora praroctvy, jakija realizuje, ale nia ŭ imia Chrysta, a ŭ imia idała, u imia aryjskaj rasy, hiermanskaj hordaści, nacyjanalistyčnaj viery. Voś-ža my viedajem z Staroha Zakonu, što praroki Baala tak-ža rabili cudy (fałšyvyja), naśledujučy prarokaŭ Jehovy. Hitler u maich vačach heta typ fałšyvaha praroka, jaki abjaŭlaje ludziam vaładarstva mahutnaha čałavieka, a nia słavu Boha žyvoha. Voś čamu naša praŭdzivaja prad im abarona — heta viera naša.

Probu hetkaha spraciŭleńnia hitleryzmu ja baču ŭ dvuch jarkich faktach: pieršy — heta toje, što hitleryzm adzinaje surjoznaje spraciŭleńnie spatkaŭ z boku chryścijanskaha Kaścioła, druhi — toje, što šef abjadnanaha — luteranskaha j kalvinskaha — Kaścioła, pastar Marcin Niemoeller, źjaŭlajecca „asabistym viaźniem" Fiurera na čas dziesiaci hadoŭ. Vyniatkavy fakt, u maim razumieńni, jaki maje niazvyčajnaje značeńnie ŭ svajej prastacie. Lepš čym usiakija pamflety, heta symbol-sudździa III ha Reichu. Heta znak Božy ŭ našaj zabłytanaj historyi.

(*„Temps Prèsent" № 67, 1939*).

Pierakład Ad. St.

Padpiska na „Chr. Dumku": na hod—3 zał., na paŭhodu—1 zał. 50 hr., na try miesiacy—1 zał. Cana asobnaha numaru — 10 hr. Zahranicu padpiska ŭ dva razy daražej. — Adrys Redakcyi i Administracyi: Vilnia (Wilno), Zavalnaja vul. № 1—2.

Redaktor J. POŹNIAK
Рэдактар Я. ПАЗЬНЯК

Wydawca KS. AD. STANKIEWICZ
Выдавец КС. АД. СТАНКЕВІЧ

Drukarnia Białoruska im. Fr. Skaryny, Wilno, Zawalna 1. — Беларуская Друкарня ім. Фр. Скарыны, Вільня, Завальная 1.